

uistinu predugo čeka na predanoga povjesničara. S tim u vezi, Istarsko povijesno društvo moglo bi organizirati radnu skupinu koja bi sustavno radila na objavi i analizi neobjavljenoga materijala i tako znatno unaprijedila istarsku historiografiju.

Josip Banić

Ljudevit Anton Maračić, *Franjevci konventualci u Istri (1559. – 1827.) prema gradivu Arhiva Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca (1559. – 1827.)*, Posebna izdanja, sv. 41, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2016., 176 str.

Ljudevit Anton Maračić, franjevac konventualac, član Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca, crkvenoj, ali i široj društvenoj javnosti poznat je kao autor brojnih knjiga različite tematike, od povijesno-publicističke preko duhovne do teološke. Velik i značajan dio njegova bogata knjižna opusa od 18 knjiga čine djela koja u središtu imaju povijest njegove Provincije, posebno njezine nazočnosti na tlu rodne mu Istre. Podsjećamo samo na neke: *Samostan sv. Franje u Labinu* (Labin 2015.), *Creski Kolbe: Placido Cortese (1907. – 1944.), franjevac konventualac – mučenik kršćanske ljubavi* (Zagreb 2007.), *Pulski sv. Franjo: crkva i samostan sv. Franje u Puli* (Pazin 2005.), *Prekomorski susreti – veze i odnosi Provincije sv. Antuna i sv. Jeronima franjevac konventualaca kroz stoljeća* (Zagreb 2003.), *Maleni i veliki: franjevci konventualci u Istri* (Zagreb 2001.). U taj krug ide i najnovija, nedavno izišla knjiga *Franjevci konventualci u Istri (1559. – 1827.) prema gradivu Arhiva Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca (1559. – 1827.)*.

U „Uvodnim naznakama“ (7-10) autor upoznaje čitatelja s okvirnim sadržajem knjige. U 12 rukopisnih svezaka „različitih formata i debljine“ zabilježeni su kapituli (skupovi delegata) Provincije održavani svake četiri godine, međukapitularne kongregacije koje su se održavale sredinom svakoga četverogodišta između dva kapitula te zapisi i dojmovi s vizitacija, u početku održavanih svake godine. Iz bogatoga „rudnika podataka“, kako sam autor naziva informacije sadržane u tih 12 svezaka, izdvojeno je ono što se odnosi na istarske fratre i njihove samostane, tj. na Istarsku kustodiju u sastavu koje su bili samostani Trst s Grinjanom, Milje, Izola, Kopar, Piran,

Poreč, Pula, Buzet, Gradina (*Geroldia*) i Vodnjan. Uključen je i samostan u Labinu zbog geografske pripadnosti Istri, iako je bio u Rapskoj kustodiji.

Život fratara sadržan u 12 rukopisnih svezaka pisanih na latinskom s nekim umetcima na talijanskom jeziku sada je marom, strpljivošću i znanjem patra Ljudevita preveden na hrvatski i dostupan široj čitalačkoj publici. Kratki povremeni komentari u tekstu olakšavaju kretanje kroz šumu informacija. Kritičan prema prijevodu i transkripciji rukopisa, autor skromno priznaje da se ne smatra mjerodavnim za transkripciju rukopisa jer mu nedostaju znanja iz pomoćnih povijesnih znanosti. Zato one koji bi se željeli poslužiti njegovom transkripcijom i prijevodom u znanstvene svrhe upućuje na izvorni tekst.

Uz osvrt na provincijske kapitule, izbore provincijala i defnitora, imenovanje gvardijana, diškreta (savjetnik gvardijana u velikim samostanima) i magistara novaka, personalne promjene i premještaje te polaganje zavjeta, koje nalazimo u Aktima kongregacije i Provincijskih kapitula, zanimljive informacije sadrže i vizitacije.

Odmah na početku treba naglasiti da slika redovničkoga života, prema onome što piše u navedenih 12 svezaka, nije bila nimalo idilična. To se posebno odnosi na vrijeme od sredine 16. do početka 17. st., obrađeno u prva dva sveska (11-34). Humanizam i renesansa svojim idejama okretanja prema čovjeku kao središtu i mjerilu svih stvari prodiru u samo tkivo Crkve, svjetovni duh zahvaća pastire, svećenike, redovnike i vjernike. Osjeća se potreba reforme „*in capite et in membris* – u glavi i udovima“. Tu je i potres izazvan Lutherovom reformacijom te nastojanja Crkve da kroz katoličku obnovu zaustavi vlastito rastakanje. Sve će to ostaviti prepoznatljive tragove i u životu franjevac konventualaca na istarskom poluotoku u tom vremenu.

Kad je riječ o vizitacijama, treba imati na umu da se radi o nekoj vrsti inspekcije koja na prvom mjestu bilježi aberacije u redovničkom životu, a ono dobro, koje se podrazumijeva, lakonski se bilježi s „u samostanu je sve u redu“. Zato bilješke ove druge vrste ostaju po strani pa izgleda da su češći slučajevi nesuglasica, sporova i prepirki među redovnicima, uobičajenim u zajedničkom životu, nego one tipa „sve je u redu“ ili, primjerice, „na nagoovor provincijala braća su se pomirila i zagrlila“, „knjige su dovedene u red“ i sl. Međutim, slučajevi osude redovnika na kaznu od više godina mletačke galije zbog nekih kleveta i sablazni upadaju u oči i zastiru na trenutak sve ono dobro u samostanskim zajednicama. Ime osuđenika je navedeno, ali ne

i o kakvom se zločinu radilo. Događala su se i otuđenja i prodaja crkvenoga posuđa, sukobi s biskupom, optužbe zbog hereze i predaja inkviziciji. Nekoliko slučajeva odsustva gvardijana iz samostana u vrijeme vizitacije upućuju na zaključak da su se sklonili negdje da se ne bi suočili s kritikama zbog nesređena stanja u samostanu, neuredna vođenja knjiga, sporova gvardijana s braćom, financijskih makinacija... Navodi o sablažnjivom životu i nemoralnom ponašanju ostaju na toj općoj formulaciji bez konkretizacije. Događale su se prodaje ili ustupanja solana u Piranu i Milju rođacima, nepoštovanje klauzure, pretjerano druženje s laicima, sve do fizičkoga obračuna među braćom. Tko se ne sjeća pjesme „Pobili se fratri na crkvenim vratim“?

Osim tih negativnih slika, tu su i one neutralne o personalnim promjenama, izboru provincijala, popravcima samostana i crkava, bolesti i umiranju redovnika, samokritičnosti nekih gvardijana, koji za stanje u samostanu smatraju sebe odgovornima pa provincijalu nude ostavku, upoznavanju fratara s novim Konstitucijama (pravilima Reda) odobrenim 1571. na generalnom kapitulu u Camerinu, poticajima na održavanje Konstitucija, prijenosima vlasništva, podizanju samostančića/hospicija u Izoli, upozorenjima na dostojanstveno držanje oltara, svetohraništa i crkvenoga ruha.

Prema zapisima u trećem svesku (35-48), a to je vrijeme od 1608. do 1628., prilike u samostanima su sređenije, nema toliko i tako teških prekršaja pravila redovničkoga života, malo je stvari vrijedno prijekora. O nekim samostanima i samostanskim crkvama nalazimo lijepe slikovite usporedbe – u Labinu je situacija takva da se čini kako je crkva nastanjena anđelima, a samostan braćom sv. Franje. Uzrok zapuštenosti samostanskih imanja, kao onoga u Poreču, nije bio nemar gvardijana nego nenaviklost novouseljenika na obradu zemlje i nepoznavanje obrade vinograda. I dalje su povremeno prisutne klevete među fratrima, što dovodi do sudskih sporova, iznajmljivanje solana rodbini, potom nebriga za urednim vođenjem financijskih knjiga te bjegovi i pritvaranje neposlušnih fratara. Zabilježen je jedan slučaj poništavanja diplome magistra reda. General reda poništava diplomu Nikoli Pollu zato što ju je dobio od tršćanskoga biskupa, ali protivno pravilima reda za magisterij. Kasnije se ispostavilo da je Pollo poštivao proceduru pa mu je titula vraćena. Vizitatori (provincijalni ministri, provincijski ili generalni komesari) putuju od jednoga do drugoga samostana brodom (cimbom) i konjem, a jednom je provincijal Nikola Sola Piranac iz Pule u Labin došao pješice. Kod p. Bernarda Bastije iz Milja pronađen je nekakav otrov kojim

je navodno otrovao pse neke gospođe koja se zbog toga potužila fratrima miljskoga samostana.

Ritam života samostana Istarske kustodije u drugoj četvrtini 17. stoljeća, točnije od 1628. do 1653., zabilježen je u svescima od IV. do VII. (48–62). Neka se izvješća ponavljaju, posebno ona od 1603. do 1632., pa ih priređivač opravdano izostavlja. Uz uobičajenu općenitu analizu stanja u samostanskim zajednicama, kako onoga duhovnoga, tako i materijalnoga, nalaze se i neki konkretni zanimljivi detalji. Iz mora informacija izdvajamo neke – po našem sudu – zanimljivije. Benedikt Capello, vlasnik crkve sv. Andrije u Gradini (između Vrsara i Svetoga Lovreča), daruje crkvu Provinciji. Provincijal Jakov Drasa iz Cresa tužio se rašporskom kapetanu na napade novih doseljenika na samostan u Buzetu. U cilju rješavanja pripadnosti samostana Sv. Duha kod Buzeta provincijal je predstojnikom samostana imenovao Evangelistu Locatellija, člana labinskoga samostana. Mjere prema fratrima koji provode sablažnjiv život nešto su blaže: ne smiju napuštati samostan bez pratnje i bez gvardijanove dozvole. U tršćanskom samostanu došlo je do napetosti zbog želje dijela fratara da se samostan priključi Štajerskoj provinciji, što je podržavao i štajerski provincijal. Porečki samostan je u dosta derutnom stanju, bilo je soba bez prozora i vrata. O materijalnoj oskudici samostana svjedoči i podatak da provincijal za vrijeme vizitacije nije dobio ni „čašu vina i komad kruha“. Zbog posljedica turskih prodora dolazi do teške ekonomske situacije u Provinciji pa generalna uprava reda udovoljava zamolbi Provincije da bude oslobođena davanja za potrebe Reda. Godine 1651. vizitacija je otežana zbog širenja kuge i zatvorenih putova.

Događaji iz vremena od 1653. do 1706. obuhvaćeni su u svescima VIII. i IX. (62–80). Uz uobičajene personalne promjene, sadržane u Aktima kongregacije i Provincijskoga kapitula, iz vizitacija doznajemo kako je provincijal Matej Sušić iz Cresa već u prvoj svojoj vizitaciji 1662. naišao na zabranu vizitacije samostana u Trstu, koju mu je izdala svjetovna vlast uz objašnjenje da poglavari koji su podanici drugih država ne mogu posjećivati svoje redovnike na austrijskom teritoriju. U više navrata provincijal prigodom vizitacije traži od fratara da obave *proprium*, dragovoljno odricanje od suvišnih stvari. Samostan u Poreču je temeljito obnovljen zahvaljujući trudu gvardijana Franje Antuna Mucina. Prva i jedina provincijska kongregacija održana je u Vodnjanu 11. svibnja 1699. Iste godine Dominik Bettoni iz Kopra za vrijeme svoje prve vizitacije ustanovljuje niz nepravilnosti u vode-

nju administracije u vodnjanskom samostanu. Tu su i zanimljivi događaji s putovanja morem, zaustavljanja zbog nevremena, putovanja kopnom na konju itd.

U vremenu od 1706. do 1757., opisanom u svescima X. i XI. (80–107), nema nekih dramatičnih događaja. Stvari kao da su ušle u uobičajeni ritam. Rijetki su slučajevi koji ozbiljnije narušavaju pravila samostanskoga života. Tu i tamo spominju se nesuglasice među fratriba u nekim samostanima ili neuredno vođenje knjiga, što je provincijal na licu mjesta brzo rješavao. Prigodom vizitacije 1713. tražila se liječnička propusnica zbog širenja kuge, čime je vizitacija dodatno otežana i usporena. Godine 1722. održan je „neobičan provincijski kapitul“ na Krku. Članovi Istarske kustodije, kao ni određeni predsjednik kapitula iz Padove, nisu mogli doći zbog sumnje u širenje kuge. Sabrani kapitularci odlučili su ipak održati kapitul pod predsjedanjem bivšega provincijala, opravdavajući to izuzetnom situacijom i velikim troškovima koje bi izazvalo sazivanje novoga kapitula. Najavljeni predsjednik kapitula, fratar iz Padove, ipak je stigao pa se kapitul odvijao pod predsjedanjem redovnika kojega je za to odredio general reda. Problem uzdržavanja klerikata u Kopru, nakon iznošenja raznih prijedloga, riješen je tako da je usvojen prijedlog o odustajanju od jedne od četiri predviđene vizitacije u jednom mandatu provincijala jer vizitacije gutaju velik novac te da se, radi štednje na putnim troškovima, svi provincijski kapituli i kapitularne kongregacije održavaju u središtu Provincije u Rapskoj kustodiji.

Tijekom vizitacija Pule provincijali obično posjećuju pulskoga biskupa Josipa Mariju Bottarija (1695. – 1729.), nekadašnjega generala reda. Ti susreti obično su srdačni, biskup je bio jako gostoljubiv prema svojoj subraći, počastio bi ih ukusnom večerom i zadržao na konaku. Vizitacija sjemeništa u Kopru prvi je put obavljena 1723. I dalje se bilježe sitni prijepori među fratriba, sporovi s civilima, neprecizno vođenje knjiga. Održavaju se krnje kongregacije kapitula jer svi članovi zbog širenja kuge ne mogu doputovati.

Posljednji, dvanaesti svezak obuhvaća razdoblje od 1758. do 1827. (107–129). U tom je vremenu zabilježena zamolba generalu reda da se koparsko sjemenište uzdigne na stupanj kolegija, čime bi se omogućilo regensima i lektorima daljnje napredovanje. Za vizitacije 1787. provincijal izbjegava spominjati imena, posebno ako se radi o propustima i prijekorima. Iste je godine izgorio hospicij Duha Svetoga u Buzetu. Kao razlog nesudjelovanja na provincijskom kapitolu 1770. po prvi se put spominje starost nekih čla-

nova. Provincijal Franjo Antun Nicolini iz Milja razlog za odlazak gvardijana vodnjanskoga samostana za vrijeme vizitacije vidi u gvardijanovu izbjegavanju snošenja troškova prehrane provincijala. U odluke kapitula, provjeravajući njihovu proceduralno-pravnu stranu, sve se više miješa mletačka vlast; poništava odluke ili traži da joj se dostave na ovjeru. Za vizitacije 1782. spominje se osjetno smanjen broj braće. U izvješćima s vizitacije ne nedostaje i ironičnoga pretjerivanja. Za gvardijana pulskoga samostana provincijal Zaccaria piše da je sve potrošio za prehranu i odmor pa nije mogao obaviti neophodne zahvate na crkvi i samostanu. Političke promjene u Europi nastale djelovanjem Napoleona Bonapartea nisu mimoišle ni franjevece konventualce Istarske kustodije. U mnoge se samostane, zauzimajući najbolje dijelove, uselila vojska, što je otežavalo život u samostanima. Već potkraj mletačke vlasti zatvoreni su hospiciji u Labinu i Izoli, a 1805. zatvoren je samostan sv. Franje u Puli. Ne tako davno slavno razdoblje Provincije s 14 samostana i 5 hospicija, u kojima je živjelo mnogo braće i klerika, spalo je 1827. – konstatira, ne bez tuge, provincijal Ludovik Bajčić iz Cresa – „na jedno stanje 4 opremljena samostana i 1 hospicij s vrlo malo braće“. Vjerojatno je to jedan od razloga koji će 1827. dovesti do ujedinjenja padovanske provincije sv. Antuna i dalmatinske provincije sv. Jeronima. To je ujedno i posljednja zabilješka u XII. svesku.

Drugi dio, „Dekreti i ekonomska izvješća“ (131-143), obuhvaća dekrete od 1727. do 1825. te primitke i izdatke od 1632. do 1822. Svaki od 16 dekreta, od onoga prvoga o teškoćama u dodjeli magisterija do posljednjega o povratu dijela samostana u Piranu, pružaju zanimljive informacije o unutrašnjem životu Provincije i samostana te konkretnom uplitanju vlasti u njihov život. Ništa manje nije zanimljiv i bogat onaj dio koji govori o veličini izdataka za pojedine stvari, od održavanja kapitula, kongregacija, pripremanja slavlja, putovanja itd.

„Treći dio: popisi, serije i pregledi“ (145-173) sadrži popis provincijalnih ministara, tajnika provincije, provincijskih kapitula i kapitularnih kongregacija. Za sva četiri popisa ono što se odnosi na Istru označeno je masnim slovima. Na kraju je popis korištenih izvora i literature te abecedna kazala imena i mjesta.

Svatko tko se želi upoznati s prošlošću franjevac konventualaca Istarske kustodije kao dijela tadašnje Dalmatinske provincije u dugom razdoblju od sredine 15. do potkraj trećega desetljeća 19. stoljeća morat će posegnuti

za ovom knjigom. Susrest će se s plimama i osekama franjevačkoga života u Istri u njegovoj konventualskoj inačici, ali naići će i na dragocjene informacije o životu izvan samostana, kao što su prikazi putovanja kopnom i morem, prepreke na tim putovanjima, zaustavljanje zbog nevremena, haranje kuge i drugih bolesti. Slike iz franjevačkoga života nisu idealizirane ni uljepšane, one su realne. Ta i fratri su ljudi sa svojim slabostima i vrlinama. U knjizi se može osjetiti duh vremena koji je utjecao na opadanje vjernosti franjevačkoj karizmi, ali i uporno nastojanje da se kroz reforme utare put povratka toj karizmi te utječe na popravak toga duha vremena. Knjiga je vrijedan prinos upoznavanju vjerskoga, ali i društvenoga, političkoga i gospodarskoga života na istarskom poluotoku u navedenom vremenu. Zato je nadati se da će naći put do čitatelja – ljubitelja povijesnoga štiva.

Stipan Trogrlić

Dražen Vlahov, *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri (1579. – 1650.)*, Posebna izdanja, sv. 34, Glagoljski rukopisi, sv. 11, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2015., 336 str.

Posebna izdanja Državnoga arhiva u Pazinu obogaćena su 2015. novom studijom *Glagoljske matice krštenih i vjenčanih iz Draguča u Istri (1579. – 1650.)* iz pera Dražena Vlahova. Riječ je o jedanaestom svesku iz serije Glagoljski rukopisi.

Studiju otvaraju „Uvodne napomene“ (9-10) samoga autora, u kojima objašnjava kako je došlo do realizacije ovoga rada te poteškoće koje su se morale premostiti za njegovo ostvarenje. Slijedi uvodni dio knjige (11-81), u kojemu se kroz niz potpoglavlja obrađuju i interpretiraju navedene matice. Prvo potpoglavlje „O mjestu Draguč“ (13-15) donosi osnovne podatke o smještaju i povijesti, s posebnim osvrtom na glagoljašku prošlost, ovoga malog mjesta središnje Istre. Slijedi potpoglavlje „Neki glagoljski natpisi i grafiti iz Draguča“ (16-23), u kojem su obrađeni glagoljski natpisi u crkvama sv. Elizeja i sv. Roka, koje je još davne 1947. pronašao Branko Fučić pod debelom naslagom boje. Autor završava glagoljskim kamenim natpisom na kući župana Mihela Fabijančića koji je danas, nažalost, prekriven žbukom.